

MOLIYA VA BANK ISHI

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI BANK-MOLIYA AKADEMIYASI ILMIY JURNALI

Банк хизматларида рақамли технологиялар ва рақамли ЭКОТИЗИМ

Гулямова Анора Латифовна

Тошкент давлат иқтисодийёт университети мустақил тадқиқотчиси

Ёзишмалар учун электрон почта: agulyamova@mail.ru

Мақола ҳақида маълумот

Топширилган вақти: 21.10.2022

Қабул қилинган вақти: 29.11.2022

Таянч сўз ва иборалар: тижорат банки, рақамли трансформаци, ахборот технологиялари, рақамли экотизим, рақамли технологиялар, молиявий технологиялар, бизнес модел.

Аннотация

Илмий мақолада тижорат банкларида рақамли технологияларни жорий қилиш, янги банк маҳсулотларини таклиф қилишда инновацион фаолиятни ташкил этиш ҳамда молиявий технологияларга инвестиция киритиб, молиявий хизматларнинг инновацион лойиҳаларини билан боғлиқ ҳолатлар кўриб чиқилган. Замонавий рақамли экотизим ягона рақамли платформада турли хил маҳсулотлар, хизматлар ва хизматларнинг кенг ассортименти, мижозлар билан мослашувчан (узлуксиз) интеграция имкониятларини таъминлайдиган ягона рақамли платформани, бир нечта маҳсулот, хизматлардан бир вақтнинг ўзида фойдаланишни қамраб қолади. Бироқ, тижорат банкларимизда рақамли трансформация жараёнини амалга ошириш чўзилиб кетиши натижасида миллий молиявий бозорда янги рақамли иштирокчиларнинг салмоғи тобора кенгайиши мумкин.

Digital technologies and digital ecosystem in banking services

Gulyamova Anora Latifovna

Independent researcher of Tashkent State University of Economics

e-mail for corresponding the author: agulyamova@mail.ru

ARTICLE INFO

Received: 21.10.2022

Accepted: 29.11.2022

Key words: commercial banking, digital transformation, information technology, digital ecosystem, digital technology, financial technology, business model.

Abstract

The scientific article considers cases related to the introduction of digital technologies in commercial banks, the organization of innovative activities in the offering of new banking products, as well as investment in financial technologies and innovative projects of financial services. The modern digital ecosystem includes a single digital platform, a single digital platform that provides a wide range of different products and services, flexible integration with customers, the simultaneous use of multiple products, services. However, as a result of the protracted implementation of the digital transformation process in our commercial banks, the share of new digital participants in the national financial market may increase.

Кириш

Рақамли иқтисодийётни шакллантириш шароитида молиявий хизматлар бозори фаол ривожланишда давом этмоқда. Рақамли технологияларнинг

жамиятнинг барча соҳаларига кириб бориши аллақачон маълум даражага этган ва мобил технологияларнинг тобора кўпайиб бориши ҳисобига ўсишда давом этмоқда. Ахборот жамияти ва рақамли иқтисодийётга муваффақиятли қўшилиш учун банклар

амалдаги бизнес моделидаги ўзгаришни тезлаштириши ва замонавий рақамли технологиялардан фойдаланган ҳолда молиявий экотизимни шакллантиришга ўтиши керак. Банк тизимининг барча сегментларида фойдаланувчиларнинг тез ўзгарувчан кутишлари туфайли, классик банк хизматларидан ташқари, банклар мижозларга йўналтирилган бизнес моделларини илгари сурмоқдалар ва энг яхши хизматни кўрсатишга ва мижозлар эҳтиёжларини қондиришга интилмоқда.

Марказий банк маълумотларига кўра, 2018 йилда 4225 нафар жисмоний шахс масофавий банк хизматларидан фойдаланган бўлса, 2021 йил 1 январь ҳолатида уларнинг сони 13748 нафарга етди. Мобил иловалар сонининг кўпайиши, QR-код тизимининг афзалликлари, энг асосийси, аҳолида рақамли молиявий хизматлардан фойдаланиш бўйича саводхонликнинг яхшиланиб бориши билан банк тизимида рақамли технологиялардан фойдаланиш кўлами ортмоқда[1].

Шунингдек, рақамли технологиялар бугунги кундаги молиявий хизматлар бозоридаги ўзгаришлар кескинлашмоқда ва бу бозор қайта тузилмоқда, анъанавий иштирокчилар ва анъанавий бизнес моделларини фаол равишда алмаштирмоқда. Молиявий хизматлар учун янги таклиф қилинаётган рақамли молиявий маҳсулотлар (ечимлар) истеъмолнинг одатдаги кўринишини ўзгартиради, бир қатор харажатларни камайтиришга ёрдам беради (мижозлар базасини бошқариш, содиқлик дастурлари ва бошқалар), бизнес жараёнларнинг самарадорлиги ва сифатини оширади (мақсадли сегментни эгаллаш ва ҳ.к.), шунингдек, асосий бизнеснинг барқарор ривожланишига сезиларли таъсир кўрсатмоқда. Табиийки, бундай ҳолда молиявий технологиялар (ёки fintech) саноати аста-секин замонавий иқтисодиётнинг мустақил, жадал ривожланаётган соҳасига айланаётгани яққол кўзга ташланмоқда.

Ҳозирда республикамизнинг деярли барча тижорат банклари кўплаб молиявий маҳсулотлар ва хизматларни тақдим этадиган рақамли банк стандартларини жорий қилишга интилмоқдалар. Тижорат банклари молиявий технологияларга инвестиция киритиб, молиявий хизматларнинг инновацион лойиҳаларини фаол равишда амалга оширмоқдалар. Тўла қонли рақамли трансформацияни амалга ошириш орқали улар харидорларга ўзларининг молиявий ва ҳатто молиявий бўлмаган экотизимлари доирасида кенг кўламли хизматларни тақдим этишлари мумкин. Бир қатор рақамли платформаларни яратиш аллақачон йирик банклар базасида амалга оширилмоқда, бу уларга сезиларли рақобатбардош устунликларни беради. Республика тижорат банклари ўз фаолиятига татбиқ этиш учун информацион технологияларни фаол равишда сотиб олишмоқда. Шундай қилиб, банкларда бизнес жараёнларни рақамлаштиришни ва рақамли хизмат турларини жорий этишни жадаллаштириш мақсадида 9 та йирик давлат банкларида IT-аудити ўтказилди ва натижаси бўйича рақамли трансформациясини амалга оширишга қаратилган “йўл харита”лари ишлаб чиқилди.

Адабиётлар шарҳи

Банк амалиётида инновацияларнинг кириб келиши молия-кредит соҳасида кескин ўзгаришлар олиб келиши табиий, чунки инновациялар аввало, тижорат банклари томонидан инновацион маҳсулотлар, хизматлар ва рақамли технологияларни жорий этилишини назарда тутди.

Шу билан бирга, бундай экотизимларни жорий қилиш, фойдаланувчилар ҳақида жуда кўп маълумотларни онлайн ва офлайн режимда тўплаш ва қайта ишлашга, мавжуд бўлган ҳар қандай каналлар орқали самарали алоқаларни ўрнатишга имкон берадиган АТ-тизимларнинг етарли даражада ривожланганлиги шароитида мумкин бўлди. ва кўплаб хизматларни масофадан туриб тақдим этиш[2].

Маҳсулотларни яратиш бўйича анъанавий ички воситалар талаб қилинадиган тезлик ва сифатни таъминламайди, шунинг учун молиявий ва технологик компаниялар фаол иштирок этмоқда. Бу консерватив банк сектори учун ғайриоддий ва шериклик институтини баҳолаш услубини ўзгартиришни талаб қилади[3].

Бизнесдаги экотизим концепцияси мижоз учун умумий қиймат билан боғлиқ бўлган бир нечта хизматларнинг битта фойдаланувчи интерфейсга қўшилиши қатор қулайликлар яратади[4].

Шу жиҳатдан олганда, масофавий банк хизматлари – бу банкларнинг мижозларига тақдим этаётган хизматларини банкда мижозлари билан юзма-юз эмас балки, масофадан замонавий банк технологиялари имкониятларидан фойдаланган ҳолда амалга оширилишидир[5].

Замонавий шароитларда банк бизнесини янада такомиллаштириш мақсадида, кичик ва йирик молиявий технология компаниялари мижозларга кўрсатиладиган хизматларни яхшилаш учун “сунъий ақл-идрок” (artificial intelligence) ва рақамли технологиялардан кенг фойдаланилиш асосий ўрин тутиши таъкидланади[6].

Натижалар шуни кўрсатадики, рақамли технологияларда мотивация, фойдаланиш қулайлигига рақамлаштириш жараёнида қўлланиладиган веб-иловалардан ва дастурлардан фойдаланиш бевосита таъсир кўрсатади[7].

Интернетнинг фаоллашиши анъанавий амалдаги ишлаб чиқарувчиларнинг рақамли иштирокчиларнинг онлайн платформалари билан рақобатининг кучайишига олиб келди. Бироқ, рақобатдош бўлган, лекин ўзаро боғлиқ бўлган ушбу икки турдаги иштирокчиларнинг янги платформага асосланган экотизимда қандай қилиб мавжуд бўлиши номаълум. Бизнесинг таҳлилимиз учта кетма-кетлик босқичи билан тавсифланган жараёни очиб беради: (1) селектив ҳамкорлик, (2) иттифоқдош рақобат ва (3) танлов копицияси. Ушбу босқичлар бозор сегментларини, маҳсулотларини ва технологик таркибий қисмларини қамраб оладиган турли хил кўп босқичли стратегиялар ўртасида қандай қилиб алмашилиш амалдаги ишлаб чиқарувчилар учун абитуриентлар платформаларига мослашиш учун мос

ечим эканлигини кўрсатиб беради[8].

Тадқиқот методологияси

Тадқиқотлар натижасида банк хизматлар соҳасида янги технологиялар ривожлантириш, тижорат банкларида рақамли трансформация жараёнларини бошқариш боғлиқ ёндашувлар бўлиб, банкларда рақамли экотизимни шакллантириш бўйича илмий хулосалар ва таклифлар ишлаб чиқилган. Тадқиқотда абстракт фикрлаш, тизимли ёндашув, комплекс баҳолаш каби методлардан фойдаланилди.

Таҳлил ва натижалар муҳокамаси

Кўпгина банклар аллақачон тадбиркорлар учун ўзларининг бозор майдончаларини қуришган, аммо бу етарли эмас эди. Шу сабабли, бугунги кунда ностандарт молиявий хизматлар кўрсатиш орқали даромадингизни ҳақиқатан ҳам ошириш имконияти алоҳида долзарбликка эга. Молиявий экотизимни яратиш молия-кредит ташкилотларининг рақобатбардошлигини ва шу билан бирга мижоз учун кураш усулини оширишда муҳим босқичга айланмоқда. Шу билан бирга, бундай экотизимларни жорий қилиш фақатгина фойдаланувчилар ҳақида

жуда кўп маълумотларни онлайн ва офлайн режимда тўплаш ва қайта ишлашга, мавжуд бўлган ҳар қандай каналлар орқали самарали алоқаларни ўрнатишга ва таъминлашга имкон берадиган АТ тизимларини ривожлантириш даражаси етарли бўлган тақдирдагина мумкин бўлади. Масофадан туриб кўплаб банк янги хизматлари шакланмоқда.

Ўзбекистон Республикаси Марказий банки маълумотларига кўра, 2020 йилда банк тизимида рақобат муҳитини яхшилаш, хорижий инвесторлар иштирокини кенгайтириш борасидаги чоратадбирлар доирасида Грузия давлатининг йирик банкларидан бири "TBC Bank"нинг Тошкент шаҳрида "TBC Bank" акциядорлик тижорат банки, рақамли банк хизматларини кўрсатувчи "Анор банк" акциядорлик жамияти ўз фаолиятини бошлади ҳамда 20 та ташкилотга тўлов ташкилоти фаолиятини амалга ошириш учун лицензиялар берилди. 2020 йилда тижорат банклари томонидан базавий банк хизматларини кўрсатувчи 409 та янги банк хизматлари офислари ташкил этилиб, уларнинг сони 866 тага етди. Банклар томонидан 691 та 24/7 режимида ишловчи ўзига-ўзи банк хизматларини кўрсатиш марказлари ташкил этилиб, уларнинг сони 1452 тага етказилди[9].

1-расм. Тўлов тизимлари кўрсаткичлари (01.03.2021 й.)[10]

Марказий банк фаолиятининг яна бир асосий йўналиши – тўлов тизимларининг узлуксиз ҳамда барқарор ишлашини таъминлаш, тўлов тизимлари инфратузилмасини янада кенгайтириш борасида ҳам тегишли ишлар амалга оширилди.

2020 йилда тезкор тўловлар тизими орқали жами 128,3 трлн. сўмлик қарийб 5,4 млн. та транзакциялар, жумладан, ғазначиликка 232 мингдан ортиқ 2 трлн. сўмлик бюджет тўловлари ўтказилди. Тўлов инфратузилмасини янада кенгайтириш мақсадида, 2021 йилнинг 1 мартига келиб банкомат ва инфокиоскларнинг умумий сони 12289 донага, терминалларнинг умумий сони 440,3 минг донага етказилди.

Жаҳон молия бозоридаги муҳит ҳамда

республикада амалга оширилаётган иқтисодий ислохотлар банклар учун мижозлар учун рақобат жараёнини янада кучайтиришга олиб келди. Банк тизимига молиявий технологияларни кириб бориши жадаллашди.

Умуман олганда, молиявий технологиялар 2008 йилда, глобал молиявий инқироз молиявий компанияларни харажатларни камайтиришга мажбур қилганида, фаол ривожлана бошлади. Шу билан бирга, бугунги кунда ҳам давом этаётган мобил технологиялар бозорининг фаол ривожланишига тўртки бўлди. Сўнгги бир неча йил ичида янги кўчма гаджетлар (смартфонлар, планшетлар) аҳолининг аксарият қисмини мобил Интернет билан қамраб олишга ҳисса қўшди ва ёш авлод узлуксиз кибер-

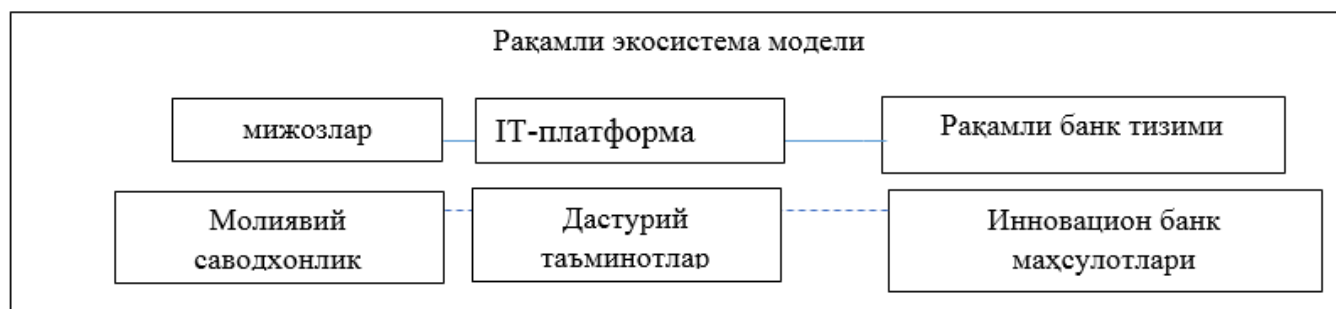
оламда кўчиб ўта бошлади ва аста-секин коммуникация-алоқа, ўйин, савдо-сотиқ, таълим ва иш жараёнлари ҳам секин-аста кибер олам томон силжий бошлади. Шунга кўра, янги онлайн ҳаёт молия билан ишлашнинг янги усуллари талаб қилади. Натижада, ривожланаётган ахборот технологиялари (катта маълумотларни таҳлил қилиш, сунъий интеллект, тарқатилган китоб технологиялари, биометрия ва бошқалар), молиявий технологиялари банк тизимининг ажралмас қисми сифатида намоён бўлмоқда.

Мутахассисларнинг фикрига кўра, тижорат банкларида рақамли экотизимнинг ривожланиши банк хизматларнинг ахборот дастурларининг сўнгги йиллардаги асосий тенденциялардан бирига айланди.

Рақамли экотизим - бу мижоз учун қиймат занжирини (яхлит маҳсулотлар, хизматлар ва хизматлар) яратиш учун бир-бири билан ўзаро алоқада бўлган иштирокчилар (шерик компаниялар) тўпламидир. Замонавий рақамли экотизим ягона рақамли платформада турли хил маҳсулотлар, хизматлар ва хизматларнинг кенг ассортименти, мижозлар билан мослашувчан (узлуксиз) интеграция

имкониятларини таъминлайдиган ягона рақамли платформани, бир нечта маҳсулот, хизматлардан бир вақтнинг ўзида фойдаланишни қамраб қолади.

Фикримизча, республикамиз тижорат банклари рақамли экотизимларни яратиш учун зарур инфратузилма яратиш учун мижозларнинг кенг кўламли базасига эга, максимал фойда олиш учун замонавий бизнес чорловларига мослашишга тайёр, мижозлар (даромад даражаси, оилавий аҳволи) тўғрисида кенг маълумотга эга. кўчмас мулк мавжудлиги, харажатлар моддалари ва бошқалар) таниқли брендга ва мижозларга юқори даражада содиқликка эга. Ўзаро муносабатлар маркетинги ва мижозларининг эҳтиёжларини англаш асосида тижорат банклари ўзларининг экотизимларини яратадилар[11]. Банклар, мижозларнинг турли сегментлари тўғрисидаги маълумотларни таҳлил қилиш асосида, стандарт молиявий хизматлар доирасидан ташқарига чиқиб, экотизим йўналишларини ишлаб чиқмоқдалар. Банкнинг экотизим моделининг кўриниши 2-расмда келтирилган.

2-расм. Банкнинг рақамли экотизим модели

Жаҳоннинг етакчи мамлакатларига хос бўлган глобал экотизимларнинг ривожланиш тенденцияси республика тижорат банкларининг кейинги ривожланиш босқичига мос келади. Анъанавий бизнес моделлари ривожланиб, тижорат банкининг мақсадли аудиторияси билан рақамли экотизимга айланади, чунки бу молиявий хизматлар кўрсатувчи муассаса ва унинг истеъмолчиларининг фаровонлигини кўпайтирадиган ўзаро манфаатли ҳамкорлик бўлади ҳамда тижорат банкларининг бозор барқарорлигига ижобий таъсир этади.

Фикримизча, банк учун хизматлар операцияларини соддалаштириш ва уларнинг сифатини ошириш бўйича технологик ечимлар энг муҳимдир, номоддий ёки виртуал каналлардан фойдаланиш эса молиявий бозордаги ўзгаришларга тезкор жавоб бериш эҳтимолини оширади. Операцион имкониятларни соддалаштириш учун банклар қарорларни "очиқ ривожланиш" тамойили ва хизмат кўрсатувчи дастурий таъминот (SaaS) ечимлари асосида қабул қилишлари мумкин бўлади.

Сунъий интеллект ва машинада ўқитиш технологиялари ривожланиб а ва машинада ўрганиш усуллари ва алгоритмлари яхшиланмоқда. Рақамлаштиришнинг энг муҳим йўналишлари

қаторида тузилмавий маълумотларнинг катта ҳажмларини чуқур таҳлил қилишга қодир бўлган кўп қатламли нейрон тармоқларини яратиш масаласи долзарб бўлиб бормоқда. Айниқса, булутли ҳисоблаш технологиялари мижозларга хизмат сифатида инфратузилмалар, платформалар ва дастурларни ижарага бериш орқали бизнес самарадорлигини ва тезкорлигини яхшилайди. Сунъий интеллект технологиялари инсон тафаккурининг турли қирраларини тақлид қилувчи компьютер алгоритмларидан фойдаланишга асосланган. Ушбу улкан гетероген ва тез-тез тузилмайдиган маълумотларни (Big data) самарали сақлаш, бошқариш, қайта ишлаш ва таҳлил қилиш учун янги технологик ечимлар зарур.

Тадқиқотларда булутли ҳисоблаш бозори учта асосий хизмат кўрсатишнинг бизнес моделлари ажратилиб кўрсатилади: 1) инфратузилма (IaaS) истеъмолчи томонидан етказиб берувчининг ҳисоблаш ресурсларидан (сервер, тармоқ инфратузилмаси, маълумотларни сақлаш) фойдаланиши; 2) истеъмолчига дастурий таъминот платформасидан фойдаланиш имкониятини таъминловчи хизмат сифатида платформа (PaaS); 3) хизмат кўрсатувчи дастурий таъминот (SaaS),

истеъмолчи банкнинг тайёр дастурларидан фойдаланиши мумкин бўлган хизмат сифатида дастурий таъминот[12].

Рақамли технологиялар банкларнинг тўлов муддатларини кескин қисқартириш, харажатларни пасайтириш, тўлиқ анонимлик, ошкоралик каби янги имкониятларни очса-да, крипто-валюталарнинг ҳеч қандай активларни тақдим этмаслиги каби салбий жиҳатлар уларнинг қийматининг юқори ўзгарувчанлигига эгаллиги, инвестицияларнинг чиқиб кетишини рағбатлантириш ва ноқонуний фаолиятни молиялаштиришда иштирок этиш, буларнинг барчаси ушбу соҳада жиддий таҳдид ва хавф туғдиради[13].

Шунингдек, илова дастурлаш интерфейсларини (API) амалга ошириш учинчи томонларга банк платформалари билан бирлашиши осон бўлган қўшимча хусусиятларга эга ечимлар ва хусусиятларни ишлаб чиқишга имкон беради. Шу билан бирга, SaaS ечимлари банкларга янги технологияларни ривожлантириш учун ўз маблағларидан фойдаланмасдан, мижозларга тез-тез янгилаб турадиган кенгроқ хизмат турларини таклиф этади. Банк истеъмолчиларининг ҳозирги ёш авлоди банклардан янада хилма-хил виртуал банк ечимларини кутмоқда.

Хулоса ва таклифлар

Бугунги кунда банк соҳасида молиявий технологияларга асосланган инновацияларининг энг оммалашган йўналишлари бу онлайн тўлов технологиялари, биометрик идентификациялаш ва роботлаштиришдир. Сўнгги бир неча йил ичида республикаимиз банк тизимида сезиларли технологик ўзгаришлар юз берди. Дунё тараққиётида рақамли технологияларнинг ўрни ва аҳамияти йил сайин юридик шахслар ва яқка тартибдаги тадбиркорлар жисмоний шахслар ортиб бормоқда. Айниқса, техник трансформацион жараёнларнинг молиявий секторларга кенг татбиқ этилиши банк тизимлари, тўлов операциялари, кредитлаш ва бошқа шу турдаги хизматлар самарадорлигини янада оширмоқда[14].

Ўзбекистон Республикаси Марказий банки тижорат банклари тизимини рақамлаштиришда фаол иштирок этмоқда: тезкор тўловлар тизими яратилди, бу тўловларни реал вақтда туну кун, шу жумладан банклар ўртасидаги дам олиш ва таътил кунлари, миллий тўлов тизими орқали амалга оширишга имкон берди. “Uzcard” ва “Humo” миллий тўлов воситаларини қабул қилиш учун инфратузилма яратилди. Ва шунга қарамай, республикаимизда молиявий технологияларни ривожлантиришнинг асосий ҳаракатлантирувчи кучлари тижорат банклари бўлиб, улар анъанавий кредит ташкилотлари бўлиб, технологик модернизацияга катта маблағ сарфлайдилар ва ўзларининг аудиторияларини фаол равишда кўпайтирадилар[15].

Замонавий банк тизимида анъанавий банклар мижозлар билан ишлашда янги технологик ечимлардан - мобил иловалар, чатлар ва робо-эдвайзерлардан (робот маслаҳатчи) фойдаланадиган необанклар билан рақобатлашади. Сўнгги бир неча

йил ичида Интернет тармоғининг қамраб олиниши, унинг сифати ва республикаимизда смартфонлар сонининг кўпайиши, аҳолининг молиявий ва компютер саводхонлиги ошди.

Банклар рискин камайтириш учун банк мижозларини идентификациялаш ва аутентификация қилишнинг ягона тизимини яратиш режалаштирилган бўлиб, кейинчалик биометрик параметрлар билан тўлдирилади. Тижорат банклари молиявий маҳсулотлар ва хизматларни ишлаб чиқиш ва сотишда воситачиларни камайтириш масофадан ишлайдиган технологияларини ишлаб чиқишга қаратилган молиявий технологиялар қўлланила бошланди. Шунинг қайд этиш керакки, тижорат банкларини рақамли ривожланиш стратегияси ишлаб чиқилиши лозим ҳамда акциядорлар тижорат банкларини стратегик ривожлантиришга оид тадбирларнинг бажарилиши устидан назорат қилиш имкониятига эга бўлиши керак[16].

Фикримизча, тижорат банкларнинг банкдан ташқари хизматлар орқали рақамли экотизимни кенгайтиришга бўлган тижорат манфаатдорлиги ошиши сабаблари қуйидагилардир:

Биринчидан, анъанавий банк бозорида рақобат кучаймоқда. Улар билан қамраб олинмаган аҳоли улуши борган сари камайиб бормоқда. Шубҳасиз, ушбу шароитда банклар ўртасида мижозларнинг қайта тақсимоли рўй бериш эҳтимоли катта. Шу билан бирга банк бўлмаган иштирокчиларнинг - микрофирмалар, чакана савдо тармоқлари, мобил алоқа операторларини бозордаги улуши кенгайиб бормоқда. Бундай рақобат шароитида банклар учун самарали кураш воситаларни ишлаб чиқиш муҳим аҳамият касб этади.

Иккинчидан, банклар қўшимча даромад манбаларини излашга уринмоқдалар, булар банклар ўзларига хос бўлмаган янги хизматларни таклиф қилиш орқали диверсификация қилиш мумкин. Фикримизча, рақамли технологиялар асосланган янги шароитларда банклар учун асосий масала мижозлар билан ўзаро муносабатларни чуқурлаштириш ҳисобланади. Аввало, мижоз ва банк ўртасида ишонч таъминланиши керак, шунда мижоз банкда қолиш орқали барча хизматлар бўйича таклифлар пакетини олади ва табиийки, шунда мижоз бошқа банкларни қидириш учун вақтни сарфламаслиги мумкин.

Учинчидан, рақамли экотизимлар бозорга кириш учун кучли тўсиқларни яратади. Рақамли трансформация жараёнини кечиктираётган тижорат банклари асосий маҳсулотни такомиллаштиришларида, қўшимча молиявий ва номолиявий хизматларни бозорга таклиф қилиш борасида мураккаб вазиятга тушиб қоладилар.

Шундай қилиб, рақамли иқтисодиёт шароитида тижорат банклари тобора кўпроқ кучли рақобатда устуворликка эришиш учун янги имкониятларни қидиришга эътибор қаратмоқдалар. Улкан маълумотларни (Big data) таҳлил қилишнинг технологик имкониятларидан фойдаланган ҳолда, тижорат банклари асосан мижозларга йўналтирилган таклифларни яратмоқдалар, банк ўз мижозларини қаноатлантирадиган қиймат (қадрият) ишлаб

чиқармоқдалар ва энг асосийси мижозни қиймат яратиш жараёнига жалб қилиб янги маҳсулотни биргаликда бозорга чиқарадилар. Фикримизча, буларнинг барчаси тижорат банклари бизнес моделларини ўзгартиришга олиб келади. Банк мижозининг қиймат занжирига қўшилиши рақамли банк маҳсулотлари оқимини бошқариш орқали – мижозлар оқимини бошқаришга босқичма-босқич ўтиш тизимига ўтилади, натижада рақамли банк экотизимини тўла шаклланишига олиб келади.

Фойдаланилган адабиётлар

1. https://cbu.uz/oz/press_center/news/436810/?sphere_id=48893
2. Dyachenko O. 2018. Finansovaya ekosistema: vse v odnom. Natsionalniy bankovskiy jurnal (NBJ). 2018. 5:
3. Polyakov I. Bankovskaya ekosistema – modniy trend ili strategicheskaya neobxodimost? URL: <https://www.vedomosti.ru/finance/blogs/2019/06/27/804788-bankovskaya-ekosistema>.
4. Ivanov, A. Ekosistema naoborot [Elektronniy resurs] // vc.ru. – Rejim dostupa: <https://vc.ru/finance/97873-ekosistemanaoborot>.
5. Mamadiyarov Z.T. Raqamli iqtisodiyotda masofaviy bank xizmatlarining evolyusion rivojlanishi: mulohazalar va tahlillar // Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar” ilmiy elektron jurnali. № 3, may-iyun, 2020
6. Azlarova A.A., Abduraxmanova M.M. Raqamli iqtisodiyotni rivojlantirishda tijorat banklari xizmatlarining o'rni // "Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar" ilmiy elektron jurnali. № 6, noyabr-dekabr, 2019
7. Bastar A., Eliyana F., Syabarrudin A., Emur A. Digitalization in banking sector: the role of intrinsic motivation // Heliyon. Volume 6, Issue12, December 2020, e05801. <https://www.cell.com/heliyon/home>
8. Cozzolino A., Corbo A., Aversa P. Digital platform-based ecosystems: The evolution of collaboration and competition between incumbent producers and entrant platforms // Journal of Business Research. Volume 126, March 2021, Pages 385-400
9. https://cbu.uz/oz/press_center/reports/480144/
10. https://cbu.uz/oz/press_center/presentations/477016/
11. Sviridov O. Yu., Badmaeva B. S. Razvitie bankovskix ekosistem na osnove sovremennix sifrovix texnologiy / O. Yu. Sviridov, B. S. Badmaeva // Gosudarstvennoe i munitsipalnoe upravlenie. Uchenie zapiski. — 2019. — № 3.
12. Slonimskaya M.A. Setevie formi organizatsii ekonomicheskoy deyatel'nosti: konsepsii i modeli razvitiya Belorusskiy ekonomicheskiy jurnal. 2019. № 1 (86). S. 106-120.
13. Xoshimov, E.A., 2020. Problemi monetarnoy politiki v usloviyax sifrovizatsii. Studies, 16, pp.1203-1238. https://www.researchgate.net/profile/elmurod-khoshimov-2/publication/348391557_problemy_monetarnoj_politiki_v_usloviyax_cifrovizatsii/links/5ffc7ca392851c13fe068e98/problemey-monetarnoj-politiki-v-usloviyax-cifrovizatsii.pdf
14. Jumaev, N.X., Nurmuratov, A.M., 2019. Osnovnie napravleniya modernizatsii sistemi valyutnogo regulirovaniya v Uzbekistane v usloviyax liberalizatsii ekonomiki. // Innovatsionnie nauchnie issledovaniya v sovremennom mire: teoriya, metodologiya, praktika Ufa, 06 maya 2019 goda. (pp. 80-89). <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=41175340>
15. Azlarova A.A., Abduraxmanova M.M. Raqamli iqtisodiyotni rivojlantirishda tijorat banklari xizmatlarining o'rni // "Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar" ilmiy elektron jurnali. № 6, noyabr-dekabr, 2019 yil 26 6/2019 (№ 00044) <http://iqtisodiyot.tsue.uz>
16. Xusainov Sh.A. Korporativ boshqaruvning samarali tizimini shakllantirishning nazariy-amaliy jihatlari // "Xalqaro moliya va hisob" ilmiy jurnali. № 4, avgust, 2020 yil.